

UDK 94(210.7Hvar)“1510/1514”
323.269.6(210.7Hvar)“1510/1514”(091)
930(210.7Hvar)“1510/1514”

Stručni rad

Primljeno: 28. svibnja 2019.

Prihvaćeno za objavljivanje: 3. ožujka 2020.

NOVI IZVORI O HVARSKOME PUČKOM USTANKU

Joško BRACANOVIĆ, Hvar – Marija ZANINOVIĆ-RUMORA, Zadar

Autori u članku navode važnost pisanih izvora za saznanja o povijesnim zbivanjima za vrijeme i prije ustanka hvarskih pučana 1510. – 1514. godine. Donose kronologiju istraživanja, pronalazjenja i interpretacije pisanih izvora u hrvatskoj historiografiji, te nekoliko novootkrivenih izvora iz Kaptolskog arhiva u Hvaru te Arhiva Župe sv. Nikole u Komiži na Visu. Novi izvori iz Komiže vezani su više za događanja iz veljače 1510., odnosno zbivanja oko čuda sv. Križića i načina kako se u Crkvi obilježavao taj dan.

KLJUČNE RIJEČI: rani novi vijek, Hvar, Vis, hvarski pučki ustanak, Mihovil Milinković.

Na znanstvenom skupu posvećenom 500. obljetnici ustanka, održanom u Hvaru i Starom Gradu od 26. do 29. svibnja 2010. godine, skrenuta je pažnja na pisane dokumente kao glavni izvor saznanja o zbivanjima prije, za vrijeme i nakon ustanka.¹

1. Historiografija i kronologija hvarskoga pučkog ustanka²

Prvi koji je obradio hvarski pučki ustanak u hrvatskoj historiografiji prema dvama još i danas glavnim izvorima za poznavanje toga fenomena bio je Šime Ljubić 1864. godine.³

¹ Dosad tiskani izvori otkrivani su u različitim arhivima, najčešće u Archivio di Stato u Veneciji, Kaptolskom arhivu u Hvaru, Državnom arhivu u Zadru, Splitu, Arhivu HAZU, različitim obiteljskim arhivima hvarskih plemićkih obitelji i drugdje. Najveći dio pisane građe objavili su, kao dio knjiga i znanstvenih članaka, ili zasebno kao izvore, Šime Ljubić, Ivan Kukuljević Sakcinski, Grga Novak, Jakov Stipišić, Andro Gabelić, Ivo Kasandrić, a pojedine dokumente vezane za ustanak objavili su i don Kuzma Vučetić, Mladen Nikolanci, Niko Duboković, Stjepan Antoljak, Nikša Petrić, Joško Kovačić i Joško Bracanović. Usp. *Izvori o hvarskom pučkom ustanku, Sources about the Hvar Peoples' s Uprising*, Marija ZANINOVIĆ-RUMORA – Joško BRACANOVIĆ (ur.), Hvar, 2014., str. 326.

² Ovo poglavlje uglavnom je sastavljeno prema uvodu knjige *Izvori o hvarskom pučkom ustanku*, str. 7–17.

³ Šime LJUBIĆ, *Pregled hrvatske poviesti*, Rieka, 1864., str. 167–171.

Ti su izvori Sanudovi *I Diarii i Carte attinenti alla miracolosa Crocetta della Chiesa Catedrale di Lesina (Zbirku spisa koji se odnose na čudotvorni Križić katedralne crkve u Hvaru)*.⁴

Sa Sanudovim Dnevnicima hrvatsku je historiografiju upoznao Ivan Kukuljević Sakcinski, koji je iz originala prepisao sve ono što se ticalo hrvatske povijesti.⁵ *Zbirka* je glavni izvor za poznavanje događaja iz veljače 1510. godine vezanih uz čudesno krvarenje malenog raspela u kući Bevilaqua u hvarskom Burgu, svojevrsnog uvoda u ustanak, ali donosi nam i važne podatke za povijest samog ustanka.⁶ Sastavio ju je u 18. stoljeću Jakov Boglić stariji, kancelar hvarske kurije, a prvi je objavio don Kuzma Vučetić.⁷ S dvama novim

⁴ Marino SANUTO, *I Diarii*, Venezia, 1879. – 1903., str. 58. O ustanku u svescima: 10–12, 14–16, 18–19, a prema originalnom rukopisu venecijanskog plemića i političara, nastalom od 1496. do 1536.; *Zbirka spisa koji se tiču čudotvornog Križića katedralne crkve u Hvaru* (dalje: *Zbirka*), sačuvana u više prijepisa: dosad poznati sačuvani prijepisi nalaze se u Sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu (Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, /NSKZ/, sign. R. 7196), u Muzeju hvarske baštine u Hvaru (Mali fondovi 28, Sommario preso delle Carte attinenti alla miracolosa Crocetta della Chiesa Catedrale di Lesina), u biblioteci Grge Novaka, u Državnom arhivu u Zadru (DAZD), u Osobnom arhivu Šime Ljubića (Fond Osobni arhiv Šime Ljubića, Raccolta di varie memorie attinenti al Miracolo dell SS.mo Crocifisso, che si conserva nella Cattedrale di Lesina) i u Osobnom arhivu don Kuzme Vučetića (Serdo DOKOZA, Inventar fonda don Kuzme Vučetića u Državnom arhivu u Zadru, *Prilozi povijesti otoka Hvara* /PPOH/ sv. 11, 2002., str. 236 /sign. 2.4.2.2. i 2.4.2.3./), u Arhivu HAZU u Zagrebu (Sign. IV. a 42), te u arhivu korčulanske obitelji Arneri. Prijepis *Zbirke*, a i još neki vrijedni spisi koji se tiču hvarskog ustanka, nalazili su se u biblioteci zadarske gimnazije, a nestali su za vrijeme Drugoga svjetskog rata. Zadarska je gimnazija uništena u bombardiranju 1944. godine, ali je Stjepan ANTOLJAK u članku, »Dosadašnji istraživački radovi o pokretu Matija Ivanića i neka novonastala pitanja i problemi o njemu«, *Radovi Instituta za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu*, sv. 10, Zagreb, 1977., str. 21, pretpostavio da su ti spisi preneseni u Italiju (Biblioteka gimnazije u Zadru, sign. 3854 G 8: *Narratione dell'effusione di sangue del Crocifisso miracoloso che si conserva nella Cattedrale di S. Stefano; Processo circa l'effusione di sangue ecc; ...Description del miracoloso – del Crocefisso che si attrova al presente nella Cattedrale di Liesina fatta dal sign. Nicolo Palladini all'ora giudice della citta suddetta; Processo circa il miracoloso del Crocefisso ecc ...*; pod sign. 3259 g 1 fasc. I bili su sljedeći rukopisi: ...Sommario preso dalle Carte attinenti alla miracolosa crocetta della Chiesa Catedrale di Lesina – Vi sono annessi nove documenti in esemplare autentico. Cod.-cart. an. 1760. fol. 100.; pod istom signaturom i Cod. cart. fol. pag. 20, a. 1817. contente: a/ Processo del miracoloso Crocefisso di Lesina; b/ Memorie de miracoloso Crocefisso di Verbosca; c/ Serie degli Ill.mi Vescovi di Lesina e Brazze). Među tim spisima bili su i »manuskripti Hvara, koji se napose odnose na proces Matija Ivanića, koji je bio optužen, što je uznemirio javni mir«. Nestao je i prijepis iz Kaptolskog arhiva u Hvaru (dalje: KAH). Danas se u KAH čuva fotokopija prijepisa Jakova Boglića Josipova iz 1843. godine koju je darovao ing. A. Kalogjera 1980. godine. U Župnom arhivu u Hvaru (dalje: ŽAH) čuva se spis *Isprave o Sv. Križiću hvarskom i o nekim znamenitim Hvaranima*, 1416. – 1846. godine, prijepis iz 19./20. stoljeća.

⁵ Marino SANUDO, »Odnosaši skupnovlade mletačke prema Južnim Slavenom«, *Arhiv za povjestnicu jugoslavensku*, sv. 5 (1859.), sv. 6 (1863.), sv. 8 (1865.) i sv. 12 (1875.), Ivan Kukuljević SAKCINSKI (ur.), U Mletcih. Dio koji se odnosi na hvarski pučki ustanak nalazi se u 6. svesku.

⁶ U predgovoru su detaljno prepričani događaji oko čuda sv. Križića, a zatim su, u prijepisu, skupljeni razni spisi o ustanku i događanjima prije veljače 1510.: dva dokumenta koja oslikavaju hvarske plemićko-pučke odnose u 15. stoljeću; izvadci iz kronike kardinala Pietra Bemba i putopisa G. Giustiniana; svjedočanstvo Antuna Gazzarija pok. Marina; pismo hvarskih plemića duždu iz Trogira, 1514. godine; pismo mletačkog patrijarha Antuna Contarena od 2. svibnja 1511. g.; izvještaj bivšeg hvarskog kneza Bernardina Zane istom patrijarhu; svjedočanstva Matija pok. Tome Parničića i Zorzija Zamanovića, kanonika Tome Grivičića-Griffica, te plemića Katarina pok. Nikole Golubinića-Colombina dana u Veneciji, 13. travnja 1511. godine; kazivanje Pavla Paladinića-Palladinija; te proces koji je 1579. u ime apostolskog vizitatora A. Valiera vodio veronski kanonik Tafello de Taffelis, u kojem je ispitano više svjedoka.

⁷ Vučetić je djelomični prijepis objavio na zadnjim koricama svezaka časopisa *Bulletino di archeologia e storia Dalmata*, Split, 1908., 1910–1924/5., prema nestalom primjerku iz KAH. Grga Novak je prepisao *Zbirku* prema prijepisu iz vlastite biblioteke (Grga NOVAK, »Lukanić i Toma Bevilaqua prvi vođe pučkog prevrata na Hvaru, god. 1510–1514«, *Starine JAZU*, knj. 57, Zagreb, 1978., str. 5–50). Prijevod je primjerka

izvorima znanstvenu javnost upoznao je Grga Novak 1918. godine⁸: to su Proglas Sebastiana Giustiniana o kažnjavanju pučkih vođa,⁹ te *I diarii* mletačkog plemića Marcantonio Michiela.¹⁰

Nakon toga, sve do 1970-ih godina, povjesničari su se uglavnom koristili ranijim Novakovim radovima, premda je 1958. godine sam Novak objavio 30 dokumenata iz Archivio di Stato dei Frari u Veneciji, koji su bacili novo svjetlo na povijest ustanka.¹¹ Pokretanje Hvarskog zbornika 1973. godine i znanstveni skup »Matij Ivanić i njegovo doba« 1974. godine intenzivirali su proučavanje hvarškoga pučkog ustanka. Za potrebe znanstvenog skupa prvi put su u tipkopisu sakupljeni dotad poznati izvori na jednom mjestu, a preveo ih je i priredio Jakov Stipišić. Stipišić je isto objavio i u zborniku skupa.¹² Uz dosad navedene izvore tu je objavio četiri dokumenta koje je pronašao Mladen Nikolanci,¹³ među kojima je osobito važan tzv. programski dokument pučkog ustanka,¹⁴ genealogiju obitelji Ivanić, koju je pronašao Ivo Kasandrić;¹⁵ te dokumente o boravku i smrti Ivanića u Rimu.¹⁶

iz NSK objavio Jakov STIPIŠIĆ (»Glavni izvori za poznavanje pučkog ustanka na Hvaru« /prijevod/, *Radovi Instituta za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu*, sv. 10, Zagreb, 1977., str. 572–591. Isti je prijevod objavljen i u knjigama: Andro GABELIĆ, *Ustanak hvarskih pučana*, Split, 1988., str. 571–588; Joško BRACANOVIĆ, *500 godina čašćenja sv. Križića*, Hvar, 2010., str. 31–51. U knjizi *Izvori o pučkom ustanku* objavljeni su Novakov prijepis i ispravljeni Stipišićev prijepod.

⁸ Grga NOVAK, *Pučki prevrat na Hvaru*, Split, 1918.

⁹ Novak je preveo dokument iz Biskupskog arhiva u Hvaru (BAH), prijepis iz autentičnog originala koji se čuvao kod Vicenza Leporinija. Usp. G. NOVAK, *Pučki prevrat na Hvaru*, str. 81–84. Ta su oba dokumenta kasnije nestala pa se J. Stipišić koristio dokumentom HR-DAZD-376, Osobni arhiv don Kuzme Vučetića, sv. 6 (2.5.6.). U Vučetićevo osobnom arhivu nalaze se još dva prijepisa tog dokumenta – jedan ovjeren 2. siječnja 1818. godine, od notara Jakova Sibischinija, i drugi koji je učinio sam Vučetić.

¹⁰ Dva Michielieva ulomka koji se odnose na pučki ustanak objavio je 1876. Šime LJUBIĆ, »Commissiones et relationes Venetae«, sv. 1, *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium*, vol. 6, Zagreb, 1876., str. 132, 140.

¹¹ Grga NOVAK, »Nepoznati dokumenti za povijest „Pučkog prevrata na Hvaru 1510. – 1514.“ i za dalju borbu pučana za ravnopravnost s vlastelom u komuni Hvara«, *Starine JAZU*, knj. 48, Zagreb, 1958. Trideset dokumenata nastalo je u razdoblju od 1514. do 1573. godine i uglavnom se odnose na razdoblje nakon ustanka. Dio tih dokumenata (dukalu dužda Loredana od 28. listopada 1514., izvještaje hvarskih knezova V. Donada od 4. i 22. veljače 1515., V. Dieda od 25. lipnja i 3. kolovoza 1514., 26. veljače 1515. te 25. rujna 1516., Z. Vallaressa od 16. srpnja, iz druge polovine srpnja te 3. kolovoza 1519., P. Quirina od 6. srpnja 1528., naredbu glavarstva Vijeća desetorice od 14. lipnja 1552., presudu kneza J. Quirina I. Ivaniću od 7. veljače 1572., te još dva izvještaja istog kneza od 1. studenog i 12. prosinca 1573. g.) preveo je J. Stipišić za potrebe Gabelićeve knjige *Ustanak hvarskih pučana*, a ostali su prevedeni za potrebe knjige *Izvori o hvarskom pučkom ustanku*.

¹² J. STIPIŠIĆ, »Glavni izvori za poznavanje pučkog ustanka na Hvaru«, str. 551–592.

¹³ Tri, dotad nepoznata, duždeva pisma hvarskom knezu datirana 10. i 20. prosinca 1514. te 22. kolovoza 1515., Nikolanci je pronašao u fondu Bučić Muzeja hvarske baštine (dalje: MHB) te ih objavio: Mladen NIKOLANCI, »Tri nova dokumenta o hvarskom pučkom ustanku«, *Hvarski zbornik*, sv. 2, 1974., str. 77–85. Kasnije je u istom fondu pronašao i ispravu od 5. kolovoza 1511. godine.

¹⁴ Ispravu od 5. kolovoza 1511. godine, tzv. programski dokument pučkog ustanka, kako ga je nazvao M. M. FREJDENBERG (»Hvar kolovoza 1511.«, *Mogućnosti*, br. 6–7, Split, 1981., str. 709–712.), na simpoziju »Matij Ivanić i njegovo doba« predstavio je Jakov Stipišić i kasnije ga publicirao (J. STIPIŠIĆ, »Nekoliko novih arhivskih vijesti o pučkom ustanku na Hvaru«, *Radovi*, sv. 10, str. 142–146.), a istu je objavio i Ivan KASANDRIĆ (*Hvarski pučki ustanak*, Split, 1978.). Za Gabelićevu knjigu (*Ustanak hvarskih pučana*, str. 625–628.) Stipišić se koristio drugim prijepisom koji je pronašao u Fondu Boglić-Božić (dalje: FBB), sada također u MHB.

¹⁵ Genealogija obitelji iz 1636. u svesku *Famiglie nobili*, MHB, FBB. – I. KASANDRIĆ, *Hvarski pučki ustanak*, str. 186.

¹⁶ Na te ranije publicirane dokumente: I. ČRNČIĆ, »Prilozi k razpravi: Imena Slovjenin i Ilir u našem gostinju u Rimu poslije 1453. god.«, *Starine JAZU*, sv. 18, Zagreb, 1888., str. 1–164; Luka JELIĆ, *L'Istituto Croato*

Stipišić je ponovno objavio sve izvore u kapitalnom djelu Andre Gabelića.¹⁷ Tu je u skupini »Noviji, nedavno publicirani dokumenti« dodan ulomak o pučkom ustanku iz djela Ludovika Crijevića Tuberon, ¹⁸ a objavljeni su i dotad nepoznati i neobjavljeni dokumenti: 22 dokumenta iz Archivio di stato Venezia, ¹⁹ 4 dokumenta iz fascikle »Atti del conte Lorenzo Badoer degli anni 1510. – 1512.« u Korčulanskom arhivu u DAZD; pismo knezu Hvara od 22. rujna 1511. godine iz Zbirke hvarskih isprava u Sveučilišnoj knjižnici u Splitu; prijepis zapisnika sjednice mletačkog senata od 13. rujna 1511. godine iz Osobnog arhiva Š. Ljubića u DAZD; dioba nepokretnih dobara između Matija i Nikole Ivanića od 13. listopada 1518. godine i dokument o primanju obitelji Ivanić u hvarsko plemstvo od 8. siječnja 1636. iz fonda Boglić-Božić u Muzeju hvarske baštine; zapis o smrti kanonika Zovinića u listopadu 1514. iz Kaptolskog arhiva u Hvaru te zapis o krštenju kćeri Matija Ivanića, Dominike, 23. ožujka 1518. iz Župnog arhiva u Hvaru.²⁰

Svi su dotad poznati izvori objavljeni ponovno u knjizi *Izvori o hvarskom pučkom ustanku*, ali ne više podijeljeni po pojedinim grupacijama, već poredani kronološki.²¹ U knjizi su dodani i pisani izvori otkriveni nakon objave Gabelićeve knjige: bračni ugovor Matija Ivanića od 7. studenoga 1511. godine;²² naredba mletačkom providuru Jeronimu Contariniju iz 1510.;²³ spor pjesnika Petra Hektorovića s Franom Paladinićem²⁴ te zapisi iz Registra legata u Kaptolskom arhivu u Hvaru.²⁵ Usto su objavljeni i otprije poznati izvori

a Roma, Zara, 1902., str. 127, 129; *Questione di S. Girolamo dei Schiavoni in Roma in faccia alla storta e al diritto ed il breve di S. S. Leone XIII »Slavorum gentem«*, Studio di F. S. I. (Fra Stjepan Ivančić), Roma, 1901., str. 74, 76, 87; J. STIPIŠIĆA (»Nekoliko novih«, str. 146–149) upozorio je Niko Duboković Nadalini.

¹⁷ A. GABELIĆ, *Ustanak hvarskih pučana*, str. 571–672.

¹⁸ Ludovik CRIJEVIĆ TUBERON, *Commentarium de rebus quae temporibus eius in illa Europae parte, quam Pannonii et Turcae eorumquae finitimi incolunt gestae sunt, libri undecim*, Dubrovnik, 1784., str. 80; *Isti, Komentari o mojem vremenu*, prev. Vlado REZAR, Zagreb, 2001.

¹⁹ Nastali od 1510. do 1517. godine, uglavnom su to zapisnici zasjedanja raznih tijela mletačke vlade, ponajviše Vijeća desetorice. Ti dokumenti odnose se na čitav period ustanka, a rasvijetlili su brojne nejasnoće o stavu Venecije prema hvarskom ustanku. A. GABELIĆ, *Ustanak hvarskih pučana*, str. 634–659; Andro GABELIĆ, *Ivanićev ustanak i bunt Dalmacije*, Hvar, 2007., str. 23. Neki od tih zapisnika (kod Gabelića: br. 122, 123, 125, 126 i 129) pronađeni su i u prijepisu u Osobnom arhivskom fondu Š. Ljubića u DAZD-u.

²⁰ A. GABELIĆ, *Ustanak hvarskih pučana*, str. 659–672.

²¹ *Izvori o hvarskom pučkom ustanku*, Marija ZANINOVIĆ-RUMORA – Joško BRACANOVIĆ (ur.), Hvar, 2014., str. 326.

²² U Fondu Boglić-Božić u MHB otkrio ga je i 1999. godine publicirao Joško KOVAČIĆ, »Ženidba Matija Ivanića«, *Periodični izvještaj Centra za očuvanje kulturne baštine otoka Hvara*, god. 33, br. 16, Hvar, 1999., str. 177–181.

²³ ASV, Consiglio degli Dieci, Misti (Senato Misti), vol. 33, fol. 31v-32r. Ta naredba objašnjava razloge zašto Contarini nije mogao silom ugušiti ustanak, a otkrivena je u sklopu istraživanja za knjigu Andre GABELIĆA (*Tri sadržaja Ivanićeva ustanka i odnos njezinih staleža prema Veneciji*, Split, 2012., str. 128–133), a za potrebe autora, prepisao ju je i preveo Joško Kovačić.

²⁴ Dva ulomka iz spora pjesnika Petra Hektorovića protiv Frane Paladinića, u kojima se spominje uloga obitelji Hektorović u pučkom ustanku, javnosti je prezentirao Joško Belamarić u predavanju na Danima Cvita Fiskovića u Splitu 2001., te u tekstu Joško BELAMARIĆ, »Zidanje i pjesnikovo prigovaranje«, *Vijenac*, god. 9, br. 204–205, Zagreb, 27. XII. 2001., str. 20, 29. Isti tekst tiskan je i kao dodatak članku: Ivo ŠTAMBUK, »Kuća Marina Hektorovića pok. Hektora i njegovog sina pjesnika Petra«, *Prilozi povijesti otoka Hvara*, sv. 11, Hvar, 2002., str. 111–139.

²⁵ U Registru legata u KAH – osim već spomenutog zapisa o smrti kanonika Ivana Zovinića i njegove braće koji je pronašao Stipišić – pronađeni su još i datumi smrti kanonika Matija Lukanića te petorice plemića preminulih 6. i 7. kolovoza 1514. godine, odnosno dan uoči i na dan pučkog osvajanja Hvara. Usp. KAH, XI.a, 1, Ristretto di Legati Pii del Ve. Cap. di Lesina, indeks; 4, Registar legata III, str. 123; 5, Registar legata IV, str. 153–161.; 8, Registar legata VII, str. 337. Te podatke uočio je i opisao

koje Stipišić nije uvrstio u svoju zbirku, a uglavnom se tiču čuda sv. Križića: ulomak apostolske vizitacije veronskog nadbiskupa Agostina Valiera;²⁶ ulomak o hvarskom ustanku dubrovačkog Anonima;²⁷ ulomci iz djela Aleksandra Gazzrovića *Avenimenti storici di Lesina compendiatu a tre libri*²⁸ i *Historia d'Illustrissimi Prelati di Lesina e Braza*;²⁹ ulomke o biskupima iz vremena ustanka iz djela Daniela Farlatija *Illyricum sacrum* i dodataka njegova nastavljača Jacopa Colletija;³⁰ ulomak pisma Julija Bajamontija opatu Albertu Fortisu³¹ te ulomaka djela *Osservazioni sull' isola della Brazza e sopra quella nobilita* Andrije Ciccarellija.³²

Iz svih navedenih izvora danas možemo rekonstruirati tijek zbivanja hvarskoga pučkog ustanka, njegove uzroke i posljedice. Uvod u ustanak bio je događaj s čudom sv. Križića. Tijekom 1509. godine, hvarski pučani su se sastali u kući Nikole Bevilaque predvođeni Nikolininim sinom Tomom i kanonikom Matijem Lukanićem te se zakleli na malo drveno

Joško BRACANOVIĆ, »Pučka opsada Hvara 1. – 7. kolovoza 1514. godine«, *Zbornik OPZ HAZU*, sv. 30, Zagreb, 2012., str. 219–230.

²⁶ U tekstu svoje apostolske vizitacije Hvarske biskupije 1579. godine, o događajima oko sv. Križića, pa i samog ustanka, očitovao se veronski nadbiskup Agostino Valier (1531. – 1606.). Taj je tekst zapravo zaključak spomenute istrage kanonika Taffela de Taffelisa, koja se nalazi u *Zbirci*. Usp. Davor DOMANČIĆ, »Valierova vizitacija na otoku Hvaru i Visu«, *Arhivska građa otoka Hvara*, sv. 1, Hvar, 1961., str. 7–58. Ponovno objavljeno u knjizi: D. DOMANČIĆ, *Zavičajni album*, Split, 2008., str. 125–181, prema rukopisu iz BAH; te Slavko KOVAČIĆ – Andrija Vojko MARDEŠIĆ, *Apostolske vizitacije Hvarske biskupije iz godina 1579., 1603./1604. i 1624./1625.*, Rim, 2002., str. 83–232, prema rukopisu iz Vatikanskih arhiva. Prijevod vizitacije objavio je 1976. godine, Josip FRANULIĆ, »Valierova vizitacija Hvarske biskupije 1579.«, *Prilog Vjesnika Hvarske biskupije*, Hvar, 1976.; ulomak je prema Franuliću objavio i J. BRACANOVIĆ, *500 godina čašćenja sv. Križića*, str. 11, 52.

²⁷ Natko NODILO, »Annales Ragusini anonymi item Nicolai de Ragnina«, *Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium*, sv. 14, Zagreb, 1883., str. 94.

²⁸ *Avenimenti storici dal sig. Alessandro Gazzari Nobile di Lesina compendiatu a tre libri*, Lissa 25. okt., rukopis, KAH, XV, 1, 1660.; Grga NOVAK, »Aleksandar Gazarović (Gazzari), Povijesni događaji Hvara složeni u tri knjige«, *Starine JAZU*, knj. 57, Zagreb, 1978., str. 51–74; J. BRACANOVIĆ, *500 godina čašćenja sv. Križića*, str. 53–54, prijevod Adrijane Grubelić.

²⁹ O čudu sv. Križića isti govori i u svom drugom djelu A. GAZAROVIĆ, *Historia d'Illustrissimi Prelati di Lesina e Braza*, rukopis, kopija u KAH prema prijepisu u HR-DAZD-376, Ostavština don Kuzme Vučetića, 9.3., a prema kopiji prijepisa Remigija Bučića za don Kuzmu Vučetića u KAH. Ulomak se odnosi na vrijeme biskupa Frane Pritića (1510. – 1523.).

³⁰ Ulomak o biskupu Frani Pritiću u 4. svesku djela *Illyricum sacrum*, Daniela Farlatija (1690. – 1773.), također navodi podatke o ustanku i čudu. Farlatijev nastavljatelj Jacopo Colleti (? – 1827.), također spominje ustanak u svojim *Accessiones et correctiones all' Illyricum sacrum*. Oba teksta u prijevodu je objavio Kažimir Lučin 2004. godine. Colletijev je tekst bio sačuvan u rukopisu, a objavio ga je don Frane Bulić 1910. godine. Usp. Daniele FARLATI, *Illyricum sacrum*, sv. 4, Venetiis, 1769., str. 267; »Accessiones et correctiones all' Illyricum sacrum del P.D. Farlati di P. G. Coletti, pubblicato dal prof. Fr. Bulić«, Spalato, 1910. (prilog časopisu *Bulletino di archeologia e storia dalmata*, 1902–1910.); Daniel FARLATI, *Hvarski biskupi*, preveo Kažimir Lučin, Split, 2004., str. 123–124, 184–185; J. BRACANOVIĆ, *500 godina čašćenja sv. Križića*, str. 55.

³¹ O događajima oko sv. Križića pisao je i Splićanin Julije Bajamonti (1744. – 1800.) u svom pismu opatu Albertu Fortisu 1790. godine. Fortis je iste godine dao tiskati pismo u Napulju (Julije BAJAMONTI, *Lettera del signor dottor Giulio Bajamonti Sopra alcune particolarità dell'Isola di Lesina*, Napoli, 1790.), a kod nas ga je objavio Grga NOVAK (»Pismo dra Julija Bajamontija god. 1790.«, *Starine JAZU*, knj. 57, Zagreb, 1978., str. 75–92). Ulomak koji se odnosi na spomenute događaje prevela je 2010. godine A. Grubelić za potrebe knjige J. BRACANOVIĆA, *500 godina čašćenja sv. Križića*, str. 56–57.

³² Brački povjesničar Andrija Ciccarelli (1759. – 1822.) pisao je o ustanku u 28. glavi svojih *Osservazioni sull' isola della Brazza e sopra quella nobilita*. Prijevod Vedrana Glige izdavan je dvaput, 1982. i 2008. godine. Usp. A. CICCARELLI, *Osservazioni sull' isola della Brazza e sopra quella nobilita*, Venezia, 1802.; A. CICCARELLI, *Zapažanja o otoku Braču, Povijesni prikaz Pučišća* (prev. V. Gligo), Supetar, 2008.; J. BRACANOVIĆ, *500 godina čašćenja sv. Križića*, str. 58.

raspelo da će poubijati sve hvarske plemiće. Toma Bevilaqua je nesretno poginuo 6. prosinca 1509. godine pa je vodstvo pučana ostalo na kanoniku Lukaniću. Dana 6. veljače 1510. godine Hvar je zadesilo veliko nevrijeme i potres, a očevici su svjedočili o krvarenju malog drvenog raspela iz kuće Bevilaqua. Cijeli grad i otok bili su u pokorničkom duhu tih dana, a sam Lukanić je uslijed samokažnjavanja poludio i uskoro preminuo. Ti događaji odgodili su sam početak ustanka, dijelom ublažili njegove zahtjeve, no nisu ga uspjeli spriječiti. U svibnju je silovanje pučke djevojke, koje su počinila trojica mladih plemića, diglo na noge cijeli otok. Počinitelji su kažnjeni u Starom Gradu, a potom se masa slila u grad Hvar zahtijevajući »da u Vijeće uđu plemići i pučani i da plemići budu podložni istim obvezama kao i pučani, zatim da neki svećenik Toma Grivičić bude nekažnjeno ubijen, jer drži neke beneficije svećenika Ivana iz sela Jelse«³³. Mletački providuri Girolamo Contarini i Zuane Navaier nisu imali mnogo uspjeha u smirivanju ustanka, među ostalim i zato što nisu mogli djelovati sa značajnijim vojnim snagama – Venecija se tada borila za svoj opstanak u ratu Cambraiske lige. Dana 5. kolovoza 1511. godine pučani su s plemićima potpisali ugovor koji je predviđao da se na blagdan hvarskog patrona sv. Stjepana, 2. kolovoza, sazove Opće vijeće u »koje bi mogao ući sav puk«³⁴. To nije moglo proći u Veneciji pa je 1512., na Hvar poslan vitez Sebastian Giustinian kao generalni providur za Dalmaciju. Uspio je smiriti ustanke koji su, u međuvremenu, izbili na Krku, u Zadru, Šibeniku i Splitu, a imao je i početnih uspjeha na Hvaru. Međutim, pučki ustanici izvojevali su vojnu pobjedu kod Jelse, a što je važnije, i diplomatsku, postigavši njegov opoziv u Veneciji.

Oskudne vijesti iz 1513. i prvog dijela 1514. godine ne mogu nam točno osvijetliti razloge pučke opsade grada Hvara od 1. do 7. kolovoza 1514., tek navod hvarskog kaštelana Vincenza Malipiera da »su ovi plemići napadali puk, silujući žene i čineći druge stvari, pa puk nije više htio trpjeti takva nasilja te je ustao na oružje«³⁵. Nakon uspješne opsade grada, ubijeno je 26 plemića. Pučani su potom pozvali plemiće na mirenje, no to nije urodilo plodom. Venecija je, nakon rješavanja svojih problema, konačno mogla na Hvar poslati značajniju vojnu silu – providur jadranske armade Vincenzo Capello poveo je petnaest galija, koje su u razdoblju od 15. rujna do 16. listopada 1514. godine, uspjele okončati ustanak. Vođa pučana Matij Ivanić uspio je, s još nekima, pobjeći u dolinu Neretve, a potom u Rim, gdje je okončao svoj život, u gostinju sv. Jeronima 1523. godine. Capello je dao objesiti dvadesetoricu vođa na lantini svoje galije, među kojima je bio i kanonik Ivan Zovinić, a još je desetorici dao iskopati oči ili odsjeći ruke. Dužd je uskoro amnestirao sve bjegunce, osim Ivanića, a obred pomirenja staleža održao se na blagdan sv. Stjepana, 2. kolovoza 1515., svečanom misom i zazivom Duha Svetoga. Sukobi su se staleža, doduše ne više oružani, nastavili kroz cijelo 16. stoljeće, a pučane je vodio Matijev sin Ivan Ivanić.

Na kraju uvodnog dijela spomenute knjige *Izvori* napisali smo da će se daljnjim istraživanjima arhiva vjerojatno pronaći još dokumenata o ustanku.³⁶ Uistinu su i pronađeni pa, premda ne donose neku značajnu novinu u povijesti hvarskoga pučkog ustanka, vrijede biti zabilježeni i priključeni zbirci *Izvola o hvarskom pučkom ustanku*.

³³ *Izvori o hvarskom pučkom ustanku*, dok. 7, str. 48–51.

³⁴ *Isto*, dok. 49, str. 90–91.

³⁵ *Izvori o hvarskom pučkom ustanku*, dok. 105, str. 164–165.

³⁶ *Isto*, str. 16.

2. Dukala Leonarda Loredana od 11. XI. 1514.

Prvi novopronađeni dokument odnosi se na veliko postignuće pučana nakon ustanka, kojim su dobili pravo kontrole financija komune. Riječ je o prijepisu dukale Leonarda Loredana od 11. XI. 1514. godine, kojom se određuje da se po završetku mandata tadašnje gradske uprave izabere još jedan blagajnik, ali iz redova pučana.³⁷ Sadržaj je te dukale poznat, jer ona samo zakonski potvrđuje odluku Vijeća desetorice s dodatkom od 27. listopada iste godine.³⁸ Razlika od već objavljene dukale je u naslovu u kojem dužd obznanjuje odluku vijeća hvarskom knezu Vicenzu Donadu i njegovim nasljednicima, i u zaglavlju, gdje upozorava na izvršenje te odluke i nepovredivost njezina sadržaja. U tekstu odluke Vijeća nalaze se i rezultati glasovanja i primjedba ser Zuane Trevisana, koji su u dukali, naravno, ispušteni. Dukalu je zapisao dužddev notar Giovanni Zara. Prema zaglavlju dokumenta prvi prijepis dukale sastavio je kancelar hvarske općine Vincenzo Benevoli, a prema tom prijepisu, koji se nalazio kod prof. Petra Manole, je prepisao doktor Antun Calafati, mletačkim ovlaštenjem javni notar grada Hvara.³⁹

Navedena odluka Vijeća desetorice s dodatkom proglašena ovom dukalom svakako ulazi u najveća postignuća pučkog ustanka. Pučani su, unatoč vojnom porazu koji im je nedugo prije te odluke nanio providur Vincenzo Capello, uspjeli dobiti nadzor nad komunalnom blagajnom. Prvi pučki blagajnik imenovan je već sljedeće godine 24. lipnja 1515. godine⁴⁰ (Prilog 1).

3. Oficij čudesne krvi Presvetog Raspela

Prilikom sređivanja župnih prostorija (lok. kuratije) u Komiži don Ivica Huljev, župnik Komiže, pronašao je u tamošnjem arhivu dva zanimljiva rukopisa povezana sa čudom sv. Križića, a koje je prethodilo pučkom ustanku.⁴¹

Prvi rukopis u literaturi je već poznat kao *Zbirka spisa* koji se odnose na čudesni Križić katedralne crkve u Hvaru.⁴² Ovdje ga nalazimo pod nazivom Zbornik raznih uspomena koje se tiču čuda Presvetog Raspela, koje se čuva u hvarskoj katedrali (*Raccolta di varie Memorie attinenti al Miracolo del SSmo Crocifisso, che si conserva nella Catedrale di Lesina*). Prijepis je datiran 24. veljače 1783. godine.⁴³ Osim naslova, malo je drugih razlika od ostalih poznatih prijepisa.⁴⁴ Na kraju rukopisa navodi se kako je *Zbirku* sastavio biskupski kancelar

³⁷ Pronašao ga je Joško Bracanović u KAH, gdje je čuvan pod oznakom III.c (Građevine – Javne građevine), br. 4: Ustanovljenje pučkog blagajnika – popravci gradskih zidina.

³⁸ Archivio di Stato di Venezia, Senato Misti, vol. XXXVII, fol. 134, a objavljena je *Izvorima o hvarskom pučkom ustanku*, dok. 123, str. 182–185.

³⁹ Prijepisi nisu datirani, a ovaj je najvjerojatnije nastao krajem 18. stoljeća (notar Calafati je umro 1803. godine). Usp. J. KOVAČIĆ, Katedrala, rukopis; v. i S. ANTOLJAK, »Dosadašnji istraživački radovi«, str. 19.

⁴⁰ *Izvori o hvarskom pučkom ustanku*, dok. 133, str. 200–201.

⁴¹ Zahvaljujemo don Ivici Huljevu na ustupljenim rukopisima.

⁴² Vidi bilj. 4.

⁴³ Arhiv Župe Komiža; kao zanimljivost istaknimo kako je prepisivač ispravio jednu Bogličevu grešku – umjesto papi Piju III. (umro 1503.), prepisivač riječi »Jao tebi Hvare, bit ćeš drugi Jeruzalem« stavlja u usta pape koji je doista djelovao u doba čuda – Julija II. Svezak ima 32 ispisane, nenumerirane stranice, te još osam neispisanih. Uvez je od malo debljeg papira.

⁴⁴ Donose se redom: sažetak, I. i II., dokumenti iz 1418. i 1421., o plemićko-pučkim sporovima, III., izvadak iz povijesti kardinala Petra Bembá; IV., dio putopisa Gianbattiste Giustiniana iz 1553., V., svjedočanstvo Antuna Gazarovića iz 1516., VI., pismo prognanih plemića iz Trogira od 15. rujna 1514., VII., (A) pismo

Jakov Boglić (1710. – 1783.), ugledan hvarski odvjetnik, dana 1. prosinca 1760. godine, a o autentičnosti su posvjedočili, 27. siječnja 1761., generalni vikar Markantun Gazarović⁴⁵ i biskupski vicekancelar Frane Teodor Gargurić Kasandrić.⁴⁶ Autor komiškog prijepisa rukopisa je prokancelar biskupske kurije svećenik Dujam Alviž Gargurić Kasandrić.⁴⁷

Ono što razlikuje taj rukopis od ostalih prijepisa *Zbirke* posljednje su dvije stranice na kojima su ispisana dosad nepoznata tri himna za čitanje u »Oficiju čudesne krvi sv. Raspela Gospodina Našega u gradu i biskupiji Hvarskoj«. Nakon himana je i kratka bilješka autora tih himana Mihovila Milinkovića.⁴⁸

Spomenuta tri himna i njihov autor povezuju taj prvi spis s drugim koji sadrži »Oficij čudesne krvi Presvetog Raspela« i »Oficij sv. Stjepana, pape i mučenika«. ⁴⁹ Spis je na latinskom, dok je na prvoj stranici talijanskim pisano o autoru: »Autor ovog oficija je pokojni gospodin kanonik hvarske katedrale, ranije župnik u Komiži pa u Visu, vrstan propovjednik i ujedno magistar književnosti i znanosti, don Mihovil Milinković Višanin. Za biskupovanje monsinjora Antuna Bečića, budvanskog plemića, revnog i zaslužnog biskupa hvarskog, preminulog u Rimu, koji je prvo bio biskup u Bugarskoj, zatim u Skradinu, a kasnije u Hvaru.« Dakle, oficij, tj. obrazac časoslova, sastavljen je između 1759. i 1761. godine, a prijepis je sačinjen nakon 1775. godine.

Oficij čudesne krvi molio se u gradu Hvaru i u biskupiji na dan 6. veljače,⁵⁰ kada se slavi spomen sv. Križića, s dvostrukim obredom I. klase s osminom⁵¹ (Prilog 2).

mletačkog patrijarha Antonia Contarinija i svjedočanstva (B.) bivšeg kneza Bernardina Zane, (C.) Matija Pamičića i Zorzija Zamanovića, (D.) kanonika Tome Grivičića i (E.) Katarina pok. Nikole Golubinića – sve iz 1511.; VIII., kazivanje Pavla Paladinića iz 1510., te zaključno, proces koji je 1579. uime apostolskog vizitatora Augustina Valiera proveo veronski kanonik Tafello de Tafellis (A-G).

⁴⁵ Markantun Gazarović (Vis, 13. rujna 1679. – Hvar, 22. siječnja 1765.), kanonik i arhidakon hvarskog kaptola, kućni prelat pape Klementa XIII. i asistent papinskog prijestolja.

⁴⁶ Frane Teodor Gargurić Kasandrić (1732. – 1814.), kasniji kanonik i primicerij hvarskoga kaptola.

⁴⁷ Dujam Alviž Gargurić Kasandrić (1739. – 1814.), kasnije kanonik, brat spomenutog Frane.

⁴⁸ *Candidus Lectores monitus velim, nē forte imperitiū restam incurram, ma in unico Vocabulo Tō, Crucifixus (quod quidem utpote significantius, et ad devotionem clerius in hoc licubricati generi adhibendum putari) primam Syllabam necessitate metri produxisse in reliquis omnibus jambicis metri Lege servata. Comisię. Ad majorem Dei Gloriam. Michael Milincovich Parochus et postea Can. civ. Pharensis. &c.*

⁴⁹ Bilježnica istih dimenzija kao i prva, sadrži 29 ispisanih, nenumeriranih i 11 neispisanih stranica.

⁵⁰ Toga datuma kalendarski pada spomen sv. Doroteje, u Hvaru je to zavjetni blagdan sv. Križića, dan spomena na krvarenje raspela u veljači 1510. godine. Spomen-dan obilježava bratovština sv. Križa, čije je sjedište crkva Gospe Anuncijate, u hvarskome Burgu blizu kuća Bevilaqua i Lukanić. Osim u Hvaru danas se sv. Križić slavi i u Svirčima, gdje taj zavjetni blagdan pučki nazivaju *Dorotija*.

⁵¹ Obred započinje večernjom s pet antifona i psalama (Ps 110, 111, 112, 113 i 147), zatim slijedi čitanje iz Poslanice Hebrejima (Heb 9, 10–12), potom himan *Jesu Redemptor omnium*, otpjev: »Otkupio si nas Gospodine krvlju svojom – I postadosmo kraljevstvo Boga našega«, »Veliča« uz antifonu te zaključnu molitvu. Jutamnja započinje pozivom »Krist raspeti kraljuje, dođite, poklonimo mu se« uz psalam »Dođite poklonimo se Gospodinu...« (Ps 95), a nastavlja se himnom *Gaude Pharensis Civitas*. Na prvoj noćnici pjevala su se tri psalma (Ps 2, 3 i 4) s antifonama, pa otpjev »On je naše bolesti ponio – naše je boli na se uzeo« (Iz 53, 4), te tri čitanja iz Poslanice Hebrejima (Heb 9, 11–15; 9, 16–22; 10, 19–24) s otpjevima između istih (prvi iz knjige Izlaska 12, 13–14, a ostali iz Poslanice Hebrejima, 12: 24 i 28; te 10: 19 i 4: 16). I druga noćnica počinjala je s tri psalma (Ps 5, 84 i 85), a nakon otpjeva »Na njega pade kazna radi našeg mira – čija nas je Krv iscijelila« (Iz 53, 5) uslijedila su tri čitanja (IV–VI) koja su pričavala događaje oko čuda sv. Križića, tzv. Život, između kojih su išli otpjevi (IV. Zah 12, 10; V. 1 Pt 1, 17–19.21; VI. Rim 5, 9–12 i 3, 25). U trećoj noćnici pjevani su psalmi 96, 97 i 98, zatim otpjev »Izranjen je zbog nepravda naših – I satrven zbog opaćina naših« (Iz 53, 5). Sedmo čitanje započelo je ulomkom iz Ivanova evanđelja, koje se i danas čita o blagdanu sv. Križića: »U ono vrijeme: Reče Isus Nikodemu: »Kao što je Mojsije podigao zmiju u pustinji tako ima biti podignut Sin Čovječji da svaki koji vjeruje, u njemu ima život vječni« (Iv 3, 14), a

Zadnjih pet stranica tog spisa rezervirane su za oficij sv. Stjepana, pape i mučenika, koji upućuje da se koristi sve isto kao u oficiju za jednog mučenika, uz naznačene razlike: himan za večernju i pohvale, otpjev i molitvu za prvu večernju, svečev život u tri čitanja za jutarnju i drugu noćnicu, te antifone za »Blagoslovljen« na trećoj noćnici i za »Veliča« na drugoj večernji. Za misu je jedina posebnost ulazna pjesma, uz naznaku da je zborna molitva ista kao u oficiju, a ostalo je u Rimskom misalu za slavlje na dan sveca 2. kolovoza.⁵²

Treba napomenuti da se himni iz *Oficija čudesne krvi* nisu koristili u drugim poznatim pobožnostima sv. Križiću. U sklopu pobožnosti na prve petke u mjesecu bratimi bratovštine sv. Križića su u procesiji do »prve skaline« pjevali himan »Vexilla regis prodeunt« (Barjaci kreću kraljevi), a uslijedio bi oratorij sv. Križiću. Ta se pobožnost i danas sačuvala na korizmene petke, s procesijom unutar crkve, a najstariji zapis te pobožnosti je iz 1638. godine.⁵³ U procesijama na dan sv. Križića 6. veljače i na drugu nedjelju po Uskrsu pjevao se himan »Salvete Christi Vulnera« (O, zdravo rane Kristove). Iz komičkog spisa doznajemo i da se misa na drugu nedjelju po Uskrsu slavila u čast sv. Križića, a u navođenju graduala, trakta i aleluje predviđeno je da blagdan može pasti i u vazmeno vrijeme.⁵⁴

Autor *Oficija čudesne krvi* je, kako je već navedeno, Mihovil Milinković (1705. – 1775.). Bio je župnik Komiže od 1748. do 1760., pa Visa od 1764. do 1775. godine. Govori upućeni biskupima iz 1737. i 1762. godine te četiri himna i čitanja o sv. Križiću i sv. Stjepanu iz ovdje opisanih rukopisa, jedina su pronađena djela toga viškog svećenika i književnika.⁵⁵

potom prvim dijelom 27 propovijedi sv. Ivana Krizostoma po Ivanovu evanđelju, a ista se nastavljala i kroz VIII. i IX. čitanje (otpjevi između: VII. 1 Iv 2, 1–2 i 1, 7; VIII. Lk 22, 43–44 i Pj 5, 2), a nakon zadnjeg čitanja pjevao se »Tebe Boga hvalimo«. Na pohvalama i časovima pjevali su se redom psalmi 93, 100 i 67, pa 5. poglavlje Otkrivenja te psalam 148. Uslijedila bi zaključna molitva i treći himan *Salve jacentis in Cruce* pa otpjev »Klanjamo ti se Kriste i blagoslovljamo Tebe – jer si po Križu i Krvi svojoj otkupio svijet« i »Blagoslovljen«. Nadalje oficij sadrži još antifone i molitve za pojedine časove te za drugu večernju. Na dan osmine na drugoj noćnici, u čitanjima IV. do VI., čitala se propovijed sv. Augustina, biskupa (Sermo 22, 9–10), a na trećem se (uz isti odlomak iz Ivanova evanđelja) čitala u čitanjima VII.–IX. propovijed sv. Maksima Torinskog, prva propovijed o mucu i križu Kristovu. Otpjevi su isti kao i kod prve verzije čitanja. Za misu je previđena ulazna pjesma »Mi treba da se hvalimo Križem Gospodina našega Isusa Krista, u kojem je spas, život i uskrsnuće naše, po kojem mi smo spašeni i oslobođeni« uz psalam 67, zborna molitva, pa čitanje iz Poslanice Hebrejima (9, 11–15), gradual (Ef 1, 6–7) i aleluja. Evanđelje je bilo, kao i danas, po Ivanu (Iv 3, 14–17). Slijede još darovna i popričesna molitva, prikazna (1 Pt 2,24) i pričesna (1 Pt 2,21) pjesma te naznaka da se moli predslavlje o Križu.

⁵² Detaljniji opis i prijepis tog oficija ovdje se ne donosi. Usp. J. BRACANOVIĆ, »Oficij sv. Stjepana iz 18. stoljeća«, *Kruvenica – List župe sv. Stjepana I., pape i mučenika Hvar*, br. 34, god. 9, Hvar, listopad 2015., str. 18–20.

⁵³ J. KOVAČIĆ, »Oratorij u čast sv. Križiću iz 1638. godine«, *Periodični izvještaj CZKBOH*, br. 163, god. 33, Hvar, 1999.

⁵⁴ D. FARLATI, *Hvarski biskupi* (prev. Kažimir Lučin), Split, 2004., str. 155, bilježi kako je biskup Nikola Jurjević (De Georgiis, Zorzi) sredinom 17. stoljeća, premjestio procesiju sv. Križića iz veljače na drugu nedjelju iza Uskrsa. Procesija je na sam blagdan 6. veljače obavljana unutar crkve, a vanjsku procesiju ukinule su komunističke vlasti nakon Drugoga svjetskog rata. Prilikom obnove procesija 1990-ih godina uvedena je procesija opet 6. veljače, a ova druga je zaboravljena. Zorko KOVAČEVIĆ-KRALJEVIĆ, »Zaboravljeni preseljuni i rogacjuni«, *Kruvenica – List župe sv. Stjepana I., pape i mučenika Hvar*, br. 17, god. 5, Hvar, 2011., str. 25, »DRUGA NEDJELJA PO USKRSU / Bila je svečana procesija sa sv. Križem u kojoj su sudjelovale obe bratovštine (sv. Križa i sv. Nikole, op.p.). Ova procesija je išla do na mandrač s jedne strane pjace i vraćala se s drugom stranom u katedralu. Ta se je procesija obavljala zbog slabog vremena 6. veljače. U ovoj procesiji su sudjelovali sa svojim zastavama Djevojačko društvo Sreća Isusova i Materinsko društvo.«

⁵⁵ Panegirik hvarskom biskupu Cesaru Bonajutiju iz 1737. godine, koji je recitirao godinu ranije, prigodom biskupove vizitacije Komiže, čuvao se u knjižnici zadarske gimnazije s kojom je nestao u Drugome svjetskom ratu. Sačuvan je njegov govor u čast dolaska novoga hvarskog biskupa Joakima Marije Pontaltija, 1762. go-

Zanimljivo je istaknuti i da to nije bio prvi oficij sv. Križiću. Naime, jedan drugi Višanin, Antun Matijašević Karamaneo (1658. – 1721.), u spisu koji se čuva u arhivu Arheološkog muzeja u Splitu, navodi kako je oficij sastavio hvarski biskup još u vrijeme čuda.⁵⁶ Taj Oficij, nažalost, nije pronađen. Zašto se Milinkovićev oficij nije održao u obredu, a sačuvan je u rukopisu, koliko nam je zasad poznato, samo u Komiži, teško je nagađati.

Crkveni vizitatori su kroz svoje posjete hvarskoj biskupiji u 16. i 17. stoljeću proučavali sv. Križić i zbivanja oko njega, ispitivali svjedoke, vodili procese te na kraju dopustili njegovo slavljenje i blagdan.⁵⁷

Zavjetni blagdan sv. Križića dugo je vremena bio jedina hvarska uspomena na pučki ustanak, a sačuvani oficij pokazuje kako je Crkva željela interpretirati događaje iz 1510. – 1514. godine, stavljaajući naglasak na zbivanja oko sv. Križića, u veljači 1510.,⁵⁸

dine, (MHB, Mali fondovi, 10r). Šime LJUBIĆ, *Ogledalo književne poviesti jugoslavjanske na podučavanje mladeži*, knj. 2, Riečki, 1869., str. 422, za njega bilježi da je bio »vrli pripovjedalac i pjesnik«, te kako je ostavio »svoja pripoviedanja i crkvene pjesni u rukopisu«. Nažalost, još su nepronadjeni. Treba još istaknuti da je 1748. godine sastavio prvi potpuni popis stanovnika Komiže; godine 1753. inicijator je osnivanja tamošnje bratovštine Pojasa sv. Monike, a 1759. g. u Komiži je dao sagraditi novu crkvu Gospe od sedam žalosti. Molbu za gradnju podnio je još 1751. godine biskupu Bonaiutiu, a odobrena je zbog udaljenosti i lošeg puta između župe i župske crkve. Iz citiranog spisa doznajemo da je bio hvarski kanonik te »vrstan propovjednik i ujedno magistar književnosti i znanosti«. Umro je u Visu u 70. godini života 26. travnja 1775. godine. Usp. Dušan BERIĆ, *Arhivi otoka Visa*, Split, 1958., str. 25, 36; *Viški spomenici*, Nevenka BEZIĆ-BOŽANIĆ (ur.), Split, 1968., str. 147; Nevenka BEZIĆ-BOŽANIĆ, »Popisi stanovništva Komiže u XVIII i početkom XIX stoljeća«, *Čakavska rič*, br. 2, god. 2, Split, 1973., str. 68; N. BEZIĆ-BOŽANIĆ, *Stanovništvo Komiže u bratovštinama*, Split, 1977., str. 65.

⁵⁶ »6 Februarij S. Dorotheę ritu Simplici ut in Breuiario Non si può, ne deue dire l'Officio della Crocetta di Lesina. Se sarà stato commandato dal Vescouo di quel tempo, quando successe il miracolo circa 1505., è stato reuocato dalla Bolla di S. Pio V. 1586, prefissa alli Breuiarij. In casso poiche fosse stato concesso da Roma alla Città, non deue farsi nella Diocesi. Gauanto nel luogo sopracitato, in encliridio Episcoporum sotto la parola Horę Canoniceę num. 7: Neque poter (Episcopus) extendere Officium, concessum Ciuitati ad Dięcesum. Cum Rit. 16. Ianuarij 1607. Ne pui alterar il rito dell'Officio di Santa Dorothea diuersamente dalla prescrittura del Breuiario perche questo si vieta d' annata Bula di S. Pio Statuentes Breuiarium ipsum nullo unquam tempore uel cotuo totum uel ex parte mutandum, uel es ei aliquid addendum, uel vnnino de-trahendum esse etc è che nessuno tenuto all'Hore Canoniche nisi hac sola formula satisfacere posse. Di più nel sucitato luogo Ex Decretorum Registro num.o 2 fù stabilito che non possano li Prelati propria auctoritate quouis p̄textu mutare ritum, qui habetur in Calendario, seu Rubricis Breuiarij in altiozem ritum. Benche non si dica l'Officio della Crocetta, si deue obseruar la Festa essendo quella di consuetudine inueterata. Così qui, è per Dalmatia si festeggia il giorno di S. Rocho col Officio d'altro Santo. La Festa del popolo ò di pre-cetto, ò per consuetudine potest esse sine Officio, ut Romę festum S. Rochi Gauant. in Rubricas Breuiarij Sext. 2 Cap. 2 num 26 Può pero esser leuata dal Vescouo. Layman lib. 4, Tract. 7. Cap. 1. num 3.«

⁵⁷ Vidi bilj. 26.

⁵⁸ Možda bi bilo dobro napraviti i liturgijsko-teološku analizu tog oficija. Ovdje možemo tek primijetiti da je tada veći naglasak stavljan na Kristovu krv, nego na sam križ, kako je danas slučaj. Krv se u oficiju spominje čak 82 puta (vjerojatno i više kada bi se uvrstili svi tekstovi psalama, a križ 49 puta. To je vidljivo i kasnije, tako u Ordo diuinum officium persolvendi missasque celebrandi in cathedrali et dioecesi Pharensi ex decreto ill. ac rev. Domini Fr. Jordani Zaninović... pro anno Domini 1909., Tridenti, MXMVIII stoji: »FEBRUARIUS... 6 Rub. Sab. Fest. SS. Crucis Mrauclosae in Cathed. Ecclesiae asservatae d. 1 Cl. – Off. et Mis. de Pretiosiss. Sanguine, ut Dom. 1 Julii – 9 l. et dom. in fine. Ad Pr. V. pr. In Mis. Cr. et Prf. de Cruce. – In Vesp. com. seq. Dom. et S. Roamualdi h. a. s. – Ad Benedicamus D.no add. 2 Alleluja, nec ultra dic. usque ad Sab. Sanct., sed ejus loco in princ. horar. dic. Laus tibi D.ne Rex aeternae Glorae. Ad ant. ubi occur. omit usque ad Pascha. In Cathed. post Mis. fit Proces. intra Eccl. cum SS. Cruce Miracul. ina qua canitur. Hym. Salvete« (str. 15). Slično se navodi i za drugu nedjelju nakon Uskrsa: »APRILIS... 25 + Rub. Dom. II p. Pasch. ... In Cathed. convent. Mis. votiva de Pretiosis. Sanguine in c.r. cum unic. Or. Gl., Cr. et Prf. de Cruc. – Post Mis. solem. Proces cum S. Cruce Miracul. in qua canit Hym. Salvete Christi vulnera...« (str. 36–37).

a ne na burna zbivanja nakon toga, a u kojima je od početka sudjelovao i dio hvarskog klera.⁵⁹

Zaključak

Priloženi izvori, Dukala dužda Lauredana iz 1514. i Oficij čudesne krvi Presvetog Raspela, koji je sastavio komiški župnik Mihovil Milinković u drugoj polovici 18. stoljeća, svojim sadržajem pridonose potvrdi dosadašnjih spoznaja o Hvarskom ustanku, ali su i poticaj daljnjim istraživanjima, posebno arhivskima.

Prilog. 1.

Prijepis dukale dužda Leonarda Lauredana, 11. XI. 1514., Kaptolski arhiv Hvar, III. c., Građevine – Javne građevine, br. 4: Ustanovljenje pučkog blagajnika – popravci gradskih zidina

Leonardus Lauredanus Dei gratia Dux Venetiarum Nobilis, et Saptus Viris Vincentio Donato de suo Mandto Comiti Lesine, et Succerssorib. sui fidelibus dilectis salutem, et dilectionis affectum.

Significamus vobis, quod die 27. Mensis Octobris p.p. capta fuit Pars in Nrõ Consilio X.m cum aditione tenoris infrascpt:i videl. quod auctoritate hujus Consilii captum, et statutum sit, quod, finito p̄enti regimine Lesine, sicut hactenus electus fuit unus Camerarius ex Nobilibus istius Civitatis pro Introitibus Comunitatis diligenter asservandis, et administrandis, itas quoque pariter, et eodem tempore eligatur per Populum unus alius Camerarius ex Populo. Et pecunia hujusmodi Inroitum reponatur in unam Cassam tenendam in illa Cancellia cum tribus Clavibus, quarum unam teneat apud le ille Rector Noster, aliam Camerarius Nob., tertiam uero alius Camerarius Populi eligendus, ut supra, et debeat, ac obligatus sit Camerarius Nob: tenere Librum, et Scripturam ordinariam, et distinctam exactionis, et dispositionis dictarum pecuniarum: Alterum uero Camerarius Popularis teneat in conformitate incontrum ejusdem Libri, et Scripturę, ut recte, et integre procebat administratio dictarum pecuniarum, semperque videri possit.

Quę quidem pecunię Comunitatis, de quibus supra, distribuantur in solutionibus Rectorum, et aliorum Officialium, in fabricis Castelli, reparatione Murorum, Molis, et aliis opportunitatibus occurrentibus juxta consuetum hactenus continuatum servatum. Superabundantibus uero ese dictis pecuniis ab occurentiis dictis, si fuerit controversia, quid nam de ipso superabundanti fit agendum, hoc relinquatur, et pertinere dispositioni, et deusioni Domini Nostri.

Quare mandamus Nobis, ut supradictam Partem, et contenta in ea invistabiliter obseruetis, et ab omnibus observari faciatis; Atque etiam has Nras Liberas in ista Cancellia ad futurorum memoriam registrari.

Dat. in Nro Ducali Palatio die Xi– Nouembris Indne iii- i5i4.

⁵⁹ Poznati su nam klerici, sudionici ustanka, kanonici: Matij Lukanić, Ivan Zovinić i Petar Grižun na strani pučana, te Toma Grivičić na strani plemića, dok je oko pomirbe staleža nastojao hvarski biskup Frane Pritić.

joan: Zara Duc: Nots:

Omissis,

L.S.//

S.M.// Vinc:zo Benevoli V:e Canc: della Magn:ca Com:tà di Lesina ha fatto cop:a incont:to sottosc:tto, sigle–

L.S.//

N.P.// Antonio Calafati Dr., e di V.A.N.P. della Città di Lesa ho fatto copiare d'altra simile autent:ca, esibitami dal Sig:e Pietro Manola Prof: dell' uniuersità, e Popolo, e con essa incont:ro, et in fede sottosc:tto e sigle–

Prilog. 2.

Oficij čudesne krvi Presvetog Raspela, Mihovila Milinkovića, župnika Komiže, između 1759. – 1761. godine, prijepis, iza 1775. godine, Arhiv Župe sv. Nikole u Komiži

Autore del presente Officio fù il defonto Sig:r Can:co della Cattedrale di Lesina, Parroco pria di Comisa, indi di Lissa, predicatore valente, e singular Maestro di belle Lettere, e di Scienze D. Michiel Milincovich Lisano.

Sotto l'Episcopato di Monsig:r Ant.o Becich Nob: di Budva, zelantissimo, e benemerito Vescovo di Lesina morto in Roma, fù prima Vescovo in Partibus nella Bulgaria, indi di Scardona, e poi di Lesina.

Officium Miraculosi Sanguinis SSmi

CRUCIFIXI.

Recitandum in Civitate, & Dięcesi Pharensi

Die. VI. Februarij sub ritu Duplicis .I. Classis

cum Octava.

Ad Vesperas

Antiphona. O magnum Charitatis prodigium! Christus Dominus ante luciferum genitus dilexit nos, et lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo. Psalm. Dixit Dominus. Ps, 109. Apoc. I.

Aña. Memoriam fecit nobis mirabilium suorum miserator Dominus pacificans omnia in Sanguine Crucis suę. Psalm. Confitebor. Ps. 110. Coloss. I.

Aña. In tenebris criminum exortum est lumen rectis corde misericors et dolens in Cruce Redemptor. Psal. Beatus vir. Ps. 111.

Aña. A solis ortu usque ad occasum fulgent Crucis miracula, sit nomen Domini benedictum in secula. Psal. Laudate pueri. Ps. 112.

Aña. Lauda Jerusalem Crucifixum Dominum, qui sanguine suo posuit fines tuos pacem, nec fecit taliter omni nationi. Psalm. Lauda Jerusalem. Ps. 147.

Capitulum

Fratres: Christus assistens Pontifex futurorum bonorum, per amplius et perfectum tabernaculum non manufactum, idest non hujus creationis, neque per sanguinem hircorum, aut vitulorum, sed per proprium Sanguinem introivit semel in sancta æterna Redemptione inventa. Heb. 9.

Hymnus

Jesu Redemptor omnium,
Et una spes mortalium,
Totius Orbis gaudium,
Novum iubar Pharensium.

Qua victus ed clementia,
Ut nostra ferres crimina,
Recensque per miracula
Dares amoris pignora.

Nos promeremur noxii
Iusti furoris fulmina
Tu pandis, ut nos abluas
Noui cruoris flumina

Dum sæva plebs Concivium
Iurat cruorem fundere
Jesu dolor pro lacrymis
Manat cruoris rivulis.

O Crucifixe Conditor
Quos tanto amore corripis
Reos ab omni crimine
Pater pius nos eripe.

Terrena jam cęlestibus
Sanguis tuus connexuit
Per hec cruoris federa
Nos vinclo amoris colliga.

Nostris procul de finibus,
Quos sanguis Agni consecrat

Absit precamur supplices
Exterminator Angelus.

Ut expediti vinculis
Que nectit hostis prefidus
Cursu peracto seculi
Leti petamus patriam.

Patri perennis gloria,
Qui quos emit per Filium
Per dona Sancti Spiritus
Perducat ad Cęlestia. Amen.

V. Redemisti nos Domine in Sanguine tuo: Apoc. 5.

R. Et fecisti nos Deo nostro Regnum.

Ad Magnificat. Antiphona. Crucem sanctam tuam adoramus Domine, et mirabilia sanguinis sacri recolimus, quia fecisti nobis magna qui potens es, et misericordia tua a progenie in progenies timentibus nomen tuum. Luc. I.

Oratio.

Deus, qui vivificę Crucis, et Sacrosancti Sanguinis tui mysteria novo nobis miraculo clarescere voluisti: presta supplicibus tuis, ut Passionis tuę salutari piaculo a peccatis emundati in terris ad revelationem glorię tuę pervenire mereamur in cęlis. Qui vivis et regas cum...

Ad Matutinam. Inivitorium.

Christum Regem Crucifixum. * Venite adoremus.

Psalm. Venite exultemus

Hymnus

Gaude Pharensis Civitas
Protecta Jesu numine,
Qui te pius mirabili
Novo decorat sanguine.

Hec est dies, qua perdita
Plebs concitata in patriam
E Crucifixi imagine
Guttas cruoris elicit

Olim dolens in hortulo
Salvator Orbis crimina
Deflens cruento nosciam
Sudore terram persuit.

Pharensium nunc condolens
Neci cruentę Civium
Icon sacrata sanguinis
Rigat Pharon sudoribus.

Dum Virgo sacrę imagini
Ignava dextram subijcit
Repento dextra tingitur
Signo Rubentis Sanguinis.

Quae dum pudoris liliū
Servat decoro stigmatē
Claret, sed illus protinus
Amissa delet puritas.

Accurrit omne civium
Genus, senes, infantuli,
Clamant per Urbis compita
Tuam Deus clementiam.

Nunc ergo culpīs omnibus
Procul rejectis, ad pedes
Jesu dolore, et lacrimis
Precemur indulgentiam.

Ut cum repente advenerit
In nube Judex fulgida
Memor sui nos Sanguinis
Averni ab igne liberet.

Laudetur alma Trinitas
unus Deus per saecula,
Qui nostra semper crimina
Christi cruore diluat. Amen.

In .I. Nocturno. Antiphona.

Ps. 2. Convenerunt in unum, et meditati sunt inania adversus Dominum, et adversus Christum, ejus. Psalm. Quare fremuerunt.

Aña. A Crucifixo Domino salus, et super populum suum benedictio sua. Psalm. Domine quid multiplicatię. Ps. 3.

Aña. Mirificavit Dominus Christum suum, ut exaudiat nos clamantes ad se. Psalm. Cum invocavem. Ps. 4.

V. Vere languores nostros ipse tulit:

R. Et dolores nostros ipse portavit. Isaje. 53.

De Epsitola Beati Apostole ad Hebręos.

Lectio I. Heb. 9.

Christus assistens Pontifex futurorum bonorum per amplius, et perfectius tabernaculum non manufactum, idest non huius Creationis, neque per Sanguinem hircorum aut vitulorum, sed per proprium sanguinem introivit semel in Sancta ęterna redemptione inventa. Si enim sanguis hircorum, et taurorum, et cinis Vitulę aspersus inquinatos santificat ad emundationem carnis, quanto magis sanguis Christi, qui per Spiritum Sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo emundabit, conscientiam nostram ab operibus mortuis ad serviendum Deo viventi? Et ideo novi Testamenti mediator est, ut morte intercedente in redemptionem eorum prevaricationum, que erant sub priori Testamento, repromissionem accipiant qui vocati sunt ęterneę hereditatis.

R. Erit Sanguis vobis in singulum, dicit Dominum et videbo Sanguinem, et transibo vos:* Nec erit in vobis plaga disperdens. Exodi 12.

V. Habebitis autem hunc diem in monumentum, et celebrabitis cum solemnem Domino in generationibus vestris cultu sempiterno. Nec erit in vobis etc.

Lectio. II.

Ubi enim testamentum est, mors necesse est intercedat testatoris. Testamentum enim in mortuis Confirmatum est: alioquin nondum valet, dum vivit, qui testatus est. Unde nec primum quidem sine sanguine dedicatum est. Lecto enim omni mandato Legis à Moyse universo populo, accipiens sanguinem Vitulorum, et hircorum cum aqua, et lana coccinea, et hyssopo, ipsum quoque librum, et omnem populum aspersit, dicens: Hic sanguis Testamenti, quod mandavit ad vos Deus. Etiam tabernaculum et omnia Vasa ministerij sanguine similiter aspersit. Et omnia penę in sanguine secundum legem mundantur: et sine Sanguinis effusione non fit remissio.

R. Accessistis ad testamenti novi mediatorem Jesum, * Et sanguinis asperionem melius loquentem, quam Abel. ad Hebr. 12.

V. Habemus gratiam, per quam serviamus placentes Deo cum metu, et reverentia. Et sanguinis aspersionem...

Lectio III.

Habentes itaque fratres, fiduciam in introitu Sanctorum in sanguine Christi, quam initiavit nobis viam novam, et viventem per velamen idest Carnem suam, et Sacerdotem magnum super domum Dei, accedamus cum vero corde in plenitudine fidei, aspersi corda a conscientia mala, et abluti corpus aqua munda teneamus spei nostrę confessionem indeclinabilem (fidelis enim est, qui repromisit) et consideremus invicem in provocationem charitatis, et bonorum operum.

Hebr. 10. R. Habemus fratres fiduciam in introitu Sanctorum, * In Sanguine Christi.

Ibid. 4. V. Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratię, ut misericordiam consequamur. In Sanguine Christi. Gloria Patri etc. In Sanguine ...

In II. Nocturno. Antiphona.

Ps. 5. In multitudine misericordię tuę Crucem tuam adoramus Domine qua ut scuto bonę voluntatis tuę coronasti nos. Psal. Verba mea.

Ps. 83. Añã Protector noster aspice Deus, et respice in faciem Crucifixi Christi tui. Psalm. Quam dilecta tabernacula.

Ps. 84. Añã. Remisisti Domine iniquitatem plebis tuę, avertisti iram tuam a nobis, Sanguine tuo vivificasti nos, et plebs tua letabitur in te. Psalm. Benedixisti.

Isaję 53 V. Disciplina pacis nostrę super eum:

R. Cujus sanguine sanati sumus.

Lectio IV.

Cum circa Annum millesimum quingentesimum decimum Phari in Urbe antiqua Insule ejusdem nominis in Dalmatia civiles dicordię jampridem inter plebem et primores Civitatis exortę, atque in dies crebescentes in summum, et capitale odium exarsissent, die sexta Februarij ejusdem anni in cedem concivium suorum cojurantes domum indigene plurimi seditiosi e plebe homines cujusdam, qui portus Pręfecto munere fungebatur, convenerunt, ibique pręsente ac suadente Presbytero quodam, qui dudum fax seditionis, tumultunque incentor extiterat, collatis inter se suffragijs, ad Crucifixi Domini sculptam imaginem ligneam parieti cubiculi domus appensam immane consilium de interimendis Urbis primoribus juvejuvando firmarunt, et ad secreti fidem servandam mutuo sese Sacramento adegerunt. Hac sacrilega religione peracta, ac vixdum impio cętu dimisso, eadem hora, quę diei decima nona erat, terribilis repente tempesta oborta ultra solitum densissimis tenebris Urbi impentere, ac exitium minari visa fuit. Cęlum effusissimis imbribus diffluere, terra horribili, terque repetito tremore concuti, et vicina domui illi Sacra Deiparę ab Angelo salutatę Eđes dimidia sui parte corruiere. Verum hæc longe maximi admirandique magis pręnuncia fuere prodigij. Eodem quippe tempore Sacra illa Crucifixi Domini imago, quę impio juramento a sceleratis hominibus inovcata fuerat, vivido ac recenti sanguine manans, pariesque cui affixa erat Sanguine pariter conspersus apparuit.

R. Effundam super habitatores Jerusalem spiritum gratię et precum: * Et aspicient ad me quem confixerunt. Zachar. 12

V. Et plangent eum planctu quasi super Unigenitum, et dolebunt super eum. Et aspicient ad me...

Lectio. V.

Miram illam sanguinis effusionem una ex ea familia Virgo prima detexit. Quę cum cubiculi parietibus ab aranearum telis, et pulvere purgandis operam davet, Crucifixique imaginem inde pendentem amovere vellet, repente manum Cruci admotam recenti sanguine tinctam conspexit. Rei novitate attonita Crucem confestim supra linteum recens mundatum, quod forte propè aderat, deponit. Sed cum non tantum parietem sanguine perfusum verum ipsum etiam linteum sanguineis guttis è Crucifixi icone defluentibus madefieri, et sanguineo imbui colore perspexisset, stupore simul ac horrore perculsa domesticis magno clamore vocatis portentum ostendit. Illi rei tam admirandę visu perterviti trepidantesque illicò Presbyterum illum mali auctorem in proximis quibusdam habitantem accuersunt, qui tremens ac stupens, re diligentius inspecta, cum jam nullus de sanguinis veritate ambigendi locus esset, sacrum lignum ad huc cruore fluens linteolo involutum, Vestęque sua contactum ad Ecclesiam Cathedralem sine mora detulit, et in Ara maxima collocavit. Evulgati jam prodigij per Æra Campana signo dato immunera propè tum indigenarum tum advenarum multitudo ad Ecclesiam convolare, tantęque rei spectaculo commota clamoribus ac fletu omnia circumquaque replere. Imprimis vero Vir Nobilis Bernardinus Zanne Prętorio Urbis officio paulo ante perfunctus protinus ad rei veritatem explorandam accurrens admirandam Imaginem in Altari sanguine adhuc stillantem reperit, quam cum gossipio primum, tum linteolo abstersisset, utrumque recenti sanguine imbutum adstantium oculis exhibuit. Unus item ex Canonicis Ecclesię adhuc aliquot guttulas è Crucifixi capite defluentes conspicatus pari successi abstersit.

1. Pet. 1. R. In timore incolatus nostri tempore conversumur scientes, quod non corruptibilibus auro, et argento redempti sumus: * Sed pretioso Sanguine, quasi Agni immaculati Christi.

V. Dedit ei gloriam, ut fides nostra et spes esset in Deo. Sed pretioso etc...

Lectio VI.

Sacra illa at admirabilis Crucifixi Domini imago post solennes preces loco decenti, ac luminibus ornato reposita postridie solemnī supplicatione non sine magno apparatu et pompa inter penitentis populi lacrymas, ejulatus, et clamores per Urbem delata est. Quod quidem Domica etiam die proxime sequenti iterato factum est, ut nempe fidelium ex suburbij, ac ex tota Insula confluentium satisfieret deuotioni. Sanctum autem Missę Sacrificium, quod in Ecclesia prę multitudine populi commodè non poterat, erecto Altari, in platea celebratum est. Linteum quoque miraculoso sanguine imbutum, et tabulę pavientis eodem conspersę ad Ecclesiam delata publicę fidelium deuotioni exhibita fuere. Nihil usquam visum per dies plurimos in Civitate, nisi quod Compunctionem ostenderet, Viris, mulieribus, pueris quoque in cinere ac cilicio veniam poscentibus, Deique opem ac Misericordiam implorantibus. Illud maximopere animaduersione dignum est omnes illius sceleris conscios infelici fato correptos. Is qui primus impio se

sacramento devoverat illicò insania, et furore abreptus ad maris littus cucurrit, ibique in caput præceps vuere, et Canino more, victu terram effodere visus est. Presbyter vero seditionis motor ad resipisceniam miraculo adactus, crimen suum palam confessus post multa publicę pēnitentię signa, tandem ex mērore in dementia lapsus cibo abstinens decima post occubuit. Cętera quoque conjurationis capita execrandi perjurij pęnas, Deo vindice, luerunt, brevique miseranda morte perirunt. Pręclarum illud quoque fuit, ac insigne hujusce miraculi monumentum, quod Virgo illa cujus manum sacti Sanguinis gutta signaverat, usquedum Virginitatis florem illibata servavit, decoram illam maculam nullo unquam conatu velarte eluere potuerit, aut delere; At cum deinceps se nuptui, contra quam Religiosi Viri Suadebant, tradidisset, mirandum stigma provsus evanuit. Prędictus Vir Nobilis Zanne Ventias redux partem lintei sanguine imbuti secum detulit, et Illustrissimo Ventiarum Patriarchę tunc temporis Antonio Contareno testis ipse oculatus miraculi tradidit. Extant ejusdem Patriarchę ad Episcopum Pharensem Epistolę, quibus admirabilis hujus prodigij veritas confirmatur, et magnis laudibus excellentia commendatur. Sacrum autem Miraculosę imaginis pignus per tria fermę secula nullam vetustatis injuriam passum erecto in ejus honorem magnifico Altari, in Ecclesia Cathedrali una cum alijs Miraculi reliquijs thecis argenteis inclusum magna religione asservatur, et bis in anno die videlicet sexta Februarij, ac Dominica secunda post Pascha solemniter per Urbem processione defertur, maximaque non solum Civitatis, sed etiam totius Dięcesis fidelium veneratione colitur.

Rom. 5. R. Cum adhuc peccatores essemus Christus pro nobis mortuus est, multo magis nunc justificati in sanguine ipsius: * Salvi erimus ab ira per ipsum.

Ibid. 3. V. Quem proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine ejus. Salvi erimus etc. Glori Patri etc. Salvi erimus etc.

In III. Nocturno. Antiphona.

Ps. 95. Adorate Dominum in atrio sancto ejus, dicite in Gentibus, quia Dominus regnavit a ligno. Psalm. Cantate Domino. 1.

Ps. 96. Añã. Illuxerunt mirabilia tua orbi terrę commota est, et contremuit terra. Psalm. Dominus regnavit exultet.

Ps. 97. Añã. Jubilate in conspectu Crucifixi Regis Domini, quia mirabilia fecit recordatus misericordię suę. Psal. Cantate Domino. 2.

Isaię 53. V. Vulneratus est propter iniquitates nostras.

R. Atritus est propter scelera nostra.

Lectio Sancti Evangelij secundum Joannem.

Lectio VII. Cap. 3:o

In illo tempore: Dixit Jesus Nicodemo: Sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis, ut omnis qui credit in ipso non pereat, sed habeat vitam æternam. Et reliqua.

Homilia Sancti Joannis Chrysostomi.

Hom. 26. in Ioan.

Ne quispiam diceret : Quomodo possunt in Crucifixum credentes salvi fieri, cum se à morte non liberaverit? Veterem in medium adducit historiam. Nam si ad çnei serpentis simulacrum aspicientes Judæi à morte liberabantur, quanto majori, qui in Crucifixum credunt, beneficio fruuntur? Vides, ut figura veritati consentiat? Illic mortem fugerunt Judei, sed temporalem: hic sempiternam fideles. Illic ictus serpentum suspensus serpens sanavit: hic tartarei serpentis plagas Jesus Cruci affixus curavit. Illic corporeis oculis suspicientes, corporis salutem: hic incorporeis, omnium peccatorum remissionem consecuti sunt. Illic çs suspensum erat in serpentis effigiem: hic Dominicum corpus a Spiritu formatum. Serpens illic mordebat, et serpens sanabat hic mors perdidit et mors salvum fecit.

R. Advocatum habemus apud Patrem Jesum Christum justum: * Et ipse est propitiatio pro peccatis nostris. 1. Jo. 2.

V. Sanguis Jesu Christi filij ejus emundat nos ab omni peccato. Et ipse est propitiatio etc. Ibid. 1.

Lectio. VIII.

Sic enim Deus dilexit Mundum, ut Filium suum unigenitum daret: ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam çternam. Quasi dicat: Ne mireris quod exaltari debeam, ut salvemini; ita enim Patri videtur, qui adeo vos dilexit, ut pro servis, et quidem ingratis Filium daret. Atqui neque pro amico, neque pro justo facile quispiam hoc fecerit, quod Paulus his verbis ostendit: Vix enim pro justo quis moritur. Singula verba magnam vim habent, et immensam amoris significant vehementiam: Sic Deus dilexit Mundum. Magna enim inter Deum, et homines differentia est, et minime conferenda. Qui enim immortalis est, et nullo fine comprehenditur, qui potentissimus, ex terra et cinere factos, et innumeris peccatis obnoxios, et male de se meritos, et ingratos dilexit. Sic dilexit Mundum, ut Fillum suum Unigenitum daret: Non servum, non Angelum, non Archangelum. Nemo umquam pro filio tantam præ se tulit charitatem, quantam pro ingratis servis Deus.

Luc. 22. R. Dominus Jesus factus in agonia prolixius orabat, et factus est sudor ejus: * Sicut guttę sanguinis decurrentis in terram.

Cant. 5. V. Aperi mihi soror mea, amica mea, quia caput meum plenum est rore. Sigut guttę. Gloria Patri. Sicut guttę.

Lectio. IX.

Pudeat tam immense: non respondere dilectioni. Ipse ne unigenito quidem Filio nostri gratia pepercit, nos pecunijs in nostrum parcimus detrimentum. Si hominum quempiam pericula, et mortem nostri gratia subeuntem videmus, eum omnibus præferimus, imprimis amicum habemus, et omnia nostra ei credimus, neque adhuc ejus meritis nos respondere arbitramur. Erga Christum autem eum gratitudinis modum minime servamus. Ipse animam pro nobis posuit, et pretiosum Sanguinem fudit, neque propterea nos sibi conciliare potuit. Nec pecunias illi pro Sanguine rependimus in paupere esurienti, neque nudum in-

duimus, et hospitem excipimus, sed pro nobis mortuum contemnimus. Quę non meremur supplicia ob ingrati animi vitium tam immane!

Te Deum Laudamus.

Ad Laudes, & per Horas

Ps. 92. Antiph. In Cruce regnat Dominus, sanguine purpuratus decorum induit. Psal. Dominus regnavit.

Ps. 99. Aña Ipse fecit nos, et per Crucem, et sanguinem suum redemit nos, nos autem populus ejus confitebimur illi. Psal. Jubilate Deo.

Ps. 66. Aña. Crucifixus misertus est nostri, et illuxit nobis, ut cognoscamus in terra viam suam. Psal. Deus Deus meus.

Apoc. 5. Aña. Dignus est Agnus, qui occisus est accipere benedictionem, quoniam redemit nos Deo in sanguine suo. Cantc. Benedicite omnia opera.

Ps. 199. Aña. Laudemus Dominum, et exultemus in Crucifixo rege nostro, quia beneplacitum est Domino in populo suo. Psal. Laudate Dominum in cęlis.

Capitulum.

Fratres: Christus assistens Pontifex futurorum bonorum, per amplius, et perfectius tabernaculum non manufactum, idest non hujus creationis, neque per sanguinem hircorum, aut vitulorum, sed per proprium Sanguinem introivit semel in sancta ęterna redemptione inventa.

Hymnus.

Salve jacentis in Cruce
Icon sacrata Numinis
Que clara sacri sanguinis
Nobis refers miracula.

Jurata plebs in funera
Fusura fratrum sanguinem
Ad Crucifixi imaginem
Secreta pangit fędera

Decreta sed crudelia
Tellus, polusque exhorruit
Hinc imbre denso diffluit
Tremens at illa congemit.

Ēdis sacrata culmina
Tremor repente discidit
Domusque noxę conscia
Signo stupendo claruit.

Jurata nempe Numinis
Icon rubenti sanguine
Fluit, et cadentes guttulę
Subjecta tingunt lintea.

Exclamat amens Clericus
Totam per Urbem cursitans,
Tramque justam Numinis
Reus fatetur criminis.

O mira Jesu charitas
Dum nostra cernis crimina
Tram retundis gratia
Et das cruoris Lacrymas

Perennis almae jugiter
Sit Trinitati gloria,
Quae nos malis ab omnibus
Per Crucifixum liberat. Amen.
Eccta in Of. Cr. V. Adoramus te Christe, et benedicimus tibi.
R. Quia per Crucem, et Sanguinem tuum redemisti Mundum.

Ad Benedictus. Antiphona.

Luc. 1. In sanctitate serviamus Domino, qui in pace visitavit nos, et fecit redemptionem plebis suę, et aperuit nobis sanguine suo viscera misericordię suę Deus noster. Cant. Benedictus.

Oratio.

Deus, qui vivificę Crucis, et Sacrosancti Sanguinis tui mysteria novo nobis miraculo clarescere voluisti: presta supplicibus tuis, ut Passionis tuę salutari piaculo a peccatis emundati in terris ad revelationem glorię tuę pervenire mereamur in cęlis. Qui vivis et regnas. Ad Tertiam. Antiph. Ipse fecit nos.
Capitulum. Fratres: Christus assistens.

R. br. Vere Languores nostros: * Ipse tulit. Vere Languores.

V. Et dolores nostros ipse portavit. Ipse tulit. Gloria Patri. Vere Languores nostros.

V. er. Disciplina pacis nostrę super eum.

R. Cujus sanguine sanati sumus. Oratio ut sup:a

Ad Sextam. Antiph. Crucifixus misertus est.

Capit. Si enim sanguis hircorum, et taurorum, et cinis Vitulę aspersus inquinatos sanctificat ad emundationem carnis, quanto magis Sanguis Christi, qui per Spiritum Sanctum obtulit semet ipsum immaculatum Deo emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis ad serviendum Deo viventi.

R. br. Disciplina pacis nostrę:* Super eum. Disciplina.

V. Cujus sanguine sanati sumus. Super eum. Gloria. Disciplina.

Ver:s Vulneratus est propter iniquitates nostras.

R. Atritus est propter scelera nostra. Oratio ut sup:a

Ad Nonam. Antiph. Laudemus Dominum.

Capit. Et ideo novi Testamenti mediator est, ut morte intercedente in redemptionem earum prevaricationum, quę erant sub priori Testamento, remissionem accipiant, qui vocati sunt ęternę hereditatis.

R.br. Vulneratus est:* propter iniquitates nostras. Vulneratus.

V. Atritus est propter scelera nostra. Propter iniquitates. Gloria Patri. Vulneratus est.

Ver:s Adoramus te Christe, et benedicimus tibi.

R. Quia per Crucem, et Sanguinem tuum redemisti Mundum. Orat ut sup:^a

In. II. Vesperis. Omnia ut in primis preter. Ant. ad Magnifi:t

O Crucifixe Rex glorię, qui miserator hodie super nos apparuisti, ne derelinquas, neque despicias nos, Redemptor Clementissime, sed exaudi preces plebis tuę, quam Sacrosancto Sanguine signare dignatus es, ut exultemus in te Deo salutari nostro in ęternum. Oratio ut. sup.a Luc. I.

Not. Cum singulis diebus infrą Octavam juxta Calendarium Pharense occurat festum novem Lectionum, nihil remanet assignandum nisi pro die Octava, in qua omnia fient ut in die festi preter Lectiones. II. et III. Nocturni, quę sumuntur ex die tertia infrą Octavam SS. Redemptoris, ut in positę sunt.

In Die Octava

In. II. Noct. Lectio. IV.

Sermo S. Augustini Episcopi

Est autem misericordia abundantissima, et larga ejus benevolentia, qui nos Sanguine Filii sui redemit, cum propter peccata nostra nihil essemus. Nam ipse aliquid magnum fecit, cum hominem ad imaginem et similitudinem suam creavit. Sed quia nos nihil fieri volumus peccando, et traducem mortalitatis de Parentibus duximus, et massa peccati, massa irę facti sumus, placuit tamen illi per misericordiam suam redimere nos tanto pretio: dedit pro nobis Sanguinem unici sui innocenter nati, innocenter viventis, innocenter mortui. Qui

nos tanto pretio redemit, non vult perire, quos emit. Non emit quos perdat, sed emit quos vivificet. Si peccata nostra superant nos, pretium suum non contemnit.

R. Effundam super habitatores. ut. s:a

Lectio. V.

Deus pretium magnum dedit, nec tamen nobis tantum de ipsius misericordia blandiamur, si non fuerimus conati adversus peccata nostra. Nec si aliqua maxime capitalia fecerimus, speremus ita futuram esse misericordiam, ut ei conjungatur iniquitas. Numquid enim, et eos qui nihil egerunt, quemadmodum correcti viverent, sed in pertinacia, et duritia animi permanserunt, accusaverunt etiam Deum, defendendo peccata sua, ibi constitutus est, ubi constituit Sanctos Apostolos, Prophetas, Patriarchas, et Fideles suos bené de se meritos, sibi servientes, ambulantes in castitate, modestia, humilitate, eleemosynas facientes, ignoscentes quod à quoquam per pessi sunt? Talis est enim via justorum, talis est via Sanctorum tenentium Deum Patrem, tenentium Ecclesiam Matrem: nec illum parentem, nec istam offendentes, sed in amore utriusque parentis viventes, et ad hereditatem æternam properantes.

R. In timore incolatus.

Lectio. VI.

Et habemus hereditatem promissam a Christo vitam æternam, secundum quod Verbum caro factum est, et habitavit in nobis. Nutritus crevit, passus, mortuus, et resuscitatus accepit hereditatem regnum cælorum. In ipso homine accepit resurrectionem, et vitam æternam, in ipso homine accepit, in Verbo autem non accepit: quia incommutabiliter manet ab æterno in æternum. Quia ergo accepit Resurrectionem, et vitam æternam caro illa, quæ resurrexit, et vivificata ascendit in cælum, hoc nobis promissum est. Ipsam hereditatem exspectamus, vitam æternam. Adhuc enim non totum Corpus accepit, quia Caput in cælo est, membra adhuc in terra sunt. Nec caput solum accepturum est hereditatem, et Corpus relinquetur. Totus Christus accepturus est hereditatem. Totus secundum hominem, id est Caput, et Corpus. Membra ergo Christi sumus, speremus hereditatem, quia cum ista omnia transierint, hoc bonum accepturi sumus, quod non transibit, et hoc malum evasuri quod non transibit.

R. Cum adhuc peccatores.

In III. Nocturno. Lectio VII.

Lectio Sancti Evangelij secundum Ioannem.

In illo tempore: Dixit Jesus Nicodemo: Sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis, ut omnis qui credit in ipso non pereat, sed habeat vitam æternam. Et reliqua.

Homilia sancti Maximi Episcopi

Legimus in veteri Testamento, cum Moyses sanctus filios Israel de captivitate Egypti produxisset, atque idem populus in deserto gravi à serpentibus incursione laboraret, nec aliqua illis armorum defensio posset obsistere, tunc sanctum Moyses, divino repletum spiritu, serpentem enee affixum ligno inter medias morientium erexisse turbas, et mandasse populo, ut de illo signo spem gererent sanitatis, atque hac re tantam medicinam contra morsum aspidum provenisse, ut quisquis vulneratus in illam serpentis crucem, aut respiceret, aut speraret, statim remedium salutis acciperet. Cujus facti etiam Dominus in Evangelio meminit, dicens: Sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis. Unde si affixus serpens ligno filijs Israel contulit sanitatem, quanto magis salutem præstat populis Dominus in patibulo crucifixus? Et si figura tantum profuit, quantum prodesse credimus veritatem? Serpens igitur primus crucifigitur. R: Advocatum habemus.

Lectio VIII.

Recte plane, ut quia primus apud Deum peccaverat diabolus, primus crucis sententia feriretur. In ligno enim crucifigitur, rationabiliter factum, ut quia homo in Paradiso per arborem concupiscentiæ deceptus fuerat, nunc idem per ligni arborem salvaretur, atque eadem materia quæ causa mortis fuerat, esset remedium sanitatis. Deinde post serpentem in Salvatore homo ipse crucifigitur, scilicet, ut post auctorem puniatur et facinus. Per primam enim Crucem vindicatum est in serpentem, per secundam in Venena serpentis: hoc est, primum auctor ipse punitur, deinde ejus malignitas condemnatur. Virus enim quod persuasionem suam in hominem transfuderat, nunc rejicitur, nunc sanatur: nam cum homo passioni addicitur, non morti traditur, sed mortis in eo facinus emendatur.

R. Dominus Jesus.

LECTIO. IX.

Hoc enim egit Dominus per hominem, quem suscepit, ut dum innocens patitur, prævaricationis illius diabolicæ in eo inobedientia corrigatur, et deinceps liber a culpa fieret, ac liber esset à morte. Habentes igitur Dominum Jesum, qui nos passione sua liberavit, in ipsum aspiciamus semper, et ipsius signo speremus nostris vulneribus medicinam: hoc est: Si forte nobis venenum avaritiæ se diffundit, ipsum consideremus, et sanat. Si terrenarum cogitationum nos morsus lacerant, eundem precemur, et vivimus. Hi enim sunt spirituales serpentes animarum nostrarum, propter quos conculcandos Dominus Crucifixus est.

Te Deum Laudamus.

AD MISSAM.

Introitus.

Nos autem gloriari oportet in Cruce Domini Nostri Jesu Christi, in quo est salus, vita, et resurrectio nostra, per quem salvati et liberati sumus. Psal. 66. Deus misereatur nostri, et benedicat nobis: illuminet vultum suum super nos, et misereatur nostri. V. Gloria Patri.

Oratio.

Deus, qui vivificę Crucis, et Sacrosancti Sanguinis tui mysteria novo nobis miraculo clarescere voluisti: preęta supplicibus tuis, ut Passionis tuę salutari piaculo à peccatis emundati in terris, ad revelationem glorię tuę pervenire mereamur in cęlis. Qui vivis et regnas etc.

Lectio Epistolę beati Pauli Apostoli ad Hebręos.

Christus assistens Pontifex futurorum bonorum per amplius, et perfectius tabernaculum non manufactum, idest non hujus creationis, neque per Sanguinem hircorum, aut vitulorum, sed per proprium sanguinem introivit semel in sancta ęterna redemptione inventa. Si enim sanguis hircorum, et taurorum, et cinis Vitulę aspersus inquinatos santificat ad emundationem carnis, quanto magis sanguis Christi, qui per Spiritum Sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo, emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis ad serviendum Deo viventi? Et ideo novi testamenti mediator est, ut morte intercedente, in redemptionem earum preęvaricationum, que erant sub priori testamento, repromissionem accipiant, qui vocati sunt ęternę hereditatis in Christo Jesu Domine nostro.

Graduale. Gratificavit nos Deus in dilecto Filio suo, in quo habemus redemptionem per sanguinem ejus. V. Remissionem peccatorum secundum divitias gratię ejus, quę superabundavit in nobis.

Alleluja, Alleluja. Ave Rex noster tu solus nostros es miseratus errores, Patri obediens, ductus es ad crucifigendum, ut Agnus mansuetus ad occisionem. Alleluja.

Post Septuagesima. Tractus.

Vere langvores nostros ipse tulit, et dolores nostros ipse portavit.

V. Et nos putavimus eum quasi leprosum, et percussum a Deo, et humiliatum. V. Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra. V. Disciplina pacis nostrę super eum, et livore ejus sanati sumus.

Tempore Paschali omisso Graduali ejus loco dicit:

Alleluja, alleluja. Dignus es Domine, accipere librum, et aperire Signacula ejus, quoniam occisus es. Alleluja. Et redemisti nos Deo in sanguine tuo ex omni tribu, et lingua, et populo, et natione, et fecisti nos Deo nostro regnum. Alleluja.

+ Sequenti Sancti Evangelij secundum Joannem.

In illo tempore: Dixit Jesus Nicodemo: Sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis, ut omnis qui credit in ipso non pereat, sed habeat vitam ęternam. Sic enim Deus dilexit Mundum, ut Filium suum Unigenitum daret: ut omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam ęternam. Non enim misit Deus Filium suum in mundum, ut judicet mundum, sed ut salvetur Mundus per ipsum.

Credo.

Offertorium. Christus peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum, ut peccatis mortui Justitię vivamus.

Secreta.

Hęc sacrificia quęsumus Domine tuę sint accepta. Majestati, quibus Sacrosancti Sanguinis Filij tui pro peccatis nostris effusionem, sicut ipse pęccepit festiva commemoratione recolimus, et pia devotione celebramus. Per eamdem Dominum.

Prefatio de Cruce. Qui salutem humani generis.

Communio. Christus passus est pro nobis, vobis relinquens, exemplum, ut sequamini vestigia ejus.

Postcommunio.

Clementissime Deus, qui immense erga nos charitatis tuę viscera in Cruce, et Sanguine dilecti Filij tui misericorditer demonstrasti; concede propitius, ut Passionis suę jugi meditatione roborati in tuo semper amore crescamus. Per eamdem Dominum.

Ad majorem Dei gloriam.

SUMMARY

NEW SOURCES ABOUT THE HVAR REBELLION

Authors emphasize importance of relevant written sources regarding reconstruction of the events during and before the Hvar rebellion, popular uprising that lasted from 1510 until 1514. They deliver chronology of the uprising, as well as historiographical interpretations of written sources about the rebellion. Moreover, authors introduce several new sources from the Chapter Archives of Hvar, and Archives of the parish Komiža from the island of Vis. The new sources from Komiža speak more about the events from February 1510, when the miracle of St Cross occurred, and the source brings news about how this miracle was commemorated within the Church.

Th first newly found document from the Chapter Archives of Hvar speaks about a great achievement of commoners (rebels) after the rebellion, and that was right to control finances of Hvar commune. Namely, this source is transcription of ducala of Leonardo Loredano from October 28, 1514, according to which the new magistrate in Hvar had to elect an additional treasurer, who had to be a commoner.

During renovation of parish spaces (Kuratije) in Komiža, don Ivica Huljev, local parish priest, have found two interesting manuscripts related to the miracle of St Cross, the event that predeceased the Hvar rebellion. The first manuscript is already known in historiography under the title Carte attinente alla miracolosa Crocetta della Chiesa Catedrale di Lesina [Collection of documents regarding the miraculous Cross of the cathedral church in Hvar], and this copy is named Raccolta di variae Memorie attinenti al Miracolo del

SSmo Crocifisso, che si conserva nella Catedrale di Lesina [Collection of various memories regarding the Holy Crucifix that is kept in the cathedral of Hvar]. This transcription had date February 24, 1783, but beside the different title the document is almost the same to the original manuscript. The most important difference in this manuscript that distinguishes it from other copies, are last two pages where one can find three hymns that were supposed to be read during the "Devine Office of miraculous blood of St Crucifix of Our Lord in the city and bishopric of Hvar". After these three hymns one can also read a brief note of Mihovil Milinković, who is author of the verses.

These three hymns and their author are connection between the first manuscript and another one that contains "Devine Office of miraculous blood of the Holy Crucifix" and "Devine Office of St Stephen, pope and martyr". Therefore, one could assume that the Devine Office, that is breviary, was written between 1759 and 1761, and the later transcription was made after 1775. Divine Office of the miraculous blood was read in the city and in the bishopric of Hvar on February 6, the day when St Cross is commemorated. Author of the Divine Office of the miraculous blood was Mihovil Milinković, who was born in 1705 in Vis. He was parish priest in Komiža between 1748 and 1760, and in Vis between 1764 and 1775. Commemoration day of St Cross for a long time was the only public memorial on popular uprising in Hvar, and the preserved Devine Office reveals in which way Church intended to interpret events that happened in February 1510. Newly discovered sources: ducala of dodge Lauredana (1514) and Divine Office of the miraculous blood of the Holy Crucifix from the second half of the eighteenth century corroborate results of previous research but in addition these sources can provide impetus for further research.

KEY WORDS: *early modern period, Hvar, Vis, Hvar rebellion, popular uprising, Mihovil Milinković.*